

ՈՐՈՇՉԻ ՇԱՐԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. արևմտահայերեն, որոշիչ, որոշյալ, նախադաս շարադասություն, հետադաս շարադասություն, առարկայական տրոհում, ենթահիմք, վերաբերյալ, տրամաբանական շեշտ, ենթակա, ստորոգյալ:

Ключевые слова и выражения: западноармянский, определение, определяемое, препозитивный порядок слов, постпозитивный порядок слов, актуальное членение, тема, рема, логическое ударение, подлежащее, сказуемое

Key words and expressions: Western Armenian, definition, defined, prepositive word order, postpositive word order, functional sentence perspective, topic, comment, logical stress, subject, predicate

Արևմտահայերենի շարադասական առանձնահատկությունների ուսումնասիրման մեջ գոյականի և նրա լրացումների շարադասման հաջորդականության քննությունը կարևոր նշանակություն ունի ճիշտ այնպես, ինչպես ենթակայի, ստորոգյալի ու ուղիղ խնդրի շարադասության դիտարկումը:

Հայտնի է, ըստ գոյականական անդամի դասավորության՝ լեզուները բաժանվում են երկու խմբի՝ կենտրոնաձիգ, որտեղ գոյականական լրացումը նախորդում է իր լրացյալին, և կենտրոնախույս, որտեղ գոյականական լրացումը հաջորդում է իր լրացյալին¹:

Արևմտահայերենին բնորոշ է հատկացուցիչ-որոշիչ-գոյականով արտահայտված բաղադրիչ-բացահայտիչ հաջորդականությունը: Այս շարքից մենք հանել ենք ենթական՝ նկատի ունենալով, որ նախադասության ցանկացած տարր, որն արտահայտված է գոյականով, կարող է ունենալ գոյականական անդամի լրացում(կամ լրացումներ), և ընդհակառակն՝ ենթական կարող է արտահայտվել անդամ բայով և ունենալ բայական անդամի լրացում(լրացումներ):

¹ Л. Теньер, Основы структурного синтаксиса, М., 1988, с.33-34.

Սույն հոդվածում քննվում է արևմտահայերենում որոշիչ շարադասությունը՝ հաշվի առնելով նախադասության առկայական տրոհումը:

Արևմտահայերենում որոշիչը դրվում է իր լրացյալից առաջ և նրա հետ կազմում հնչերանգային մեկ ամբողջություն, սակայն «հաճախ հաղորդման նպատակից ելնելով, ոճական նկատառումներով կամ պարզապես ամբողջ նախադասության կառուցվածքի թելադրանքով որոշիչը փոխում է իր սովորական տեղը, դրվում է որոշյալից հետո»², որի շնորհիվ այն ընդգծվում է և ձեռք բերում արտահայտչականություն, ոճական ու իմաստային լրացուցիչ նրբերանգներ: Այսինքն՝ արևմտահայերենում որոշիչը հանդես է գալիս և՛ նախադաս, և՛ հետադաս դիրքերով. գերակշռողը նախադաս դիրքն է:

Առկայական տրոհման ժամանակ առանցքային նշանակություն ունեն ենթական ու ստորոգյալը, որոնցից առաջինին առավել հասուկ է արդեն տրված տեղեկությունն արտահայտելը, այն է՝ իբրև ենթահիմք հանդես գալը, իսկ երկրորդին՝ նոր տեղեկությունը՝ վերաբերյալը, արտահայտելը: Սակայն առկայական տրոհումը մեկընդմիջ տրված, քարացած երևույթ չէ. հնարավոր է՝ ենթական դառնա ասություն նորի կրողը, իսկ ստորոգյալը՝ հին տեղեկության կրողը, բացի այդ՝ իբրև վերաբերյալ կարող են հանդես գալ նաև նախադասության երկրորդական անդամները: Մեր հետազոտության ընթացքում փորձել ենք պարզել է, թե որոշիչն որքանով է բնորոշ ենթահիմքի կամ վերաբերյալի դերում կամ խմբում հանդես գալը: Շատ դեպքերում որոշիչը հանդես է գալիս այսպես կոչված վերաբերյալացնողի դերով, այսինքն՝ նշույթավորում, ընդգծում, լրացուցիչ երանգ է տալիս իր լրացյալի իմաստին:

Առկայական տրոհման ժամանակ բառի խոսքիմասային պատկանելությունը նշանակություն ունի դրա՝ իբրև ենթահիմք կամ վերաբերյալ հանդես գալու համար³:

Որոշիչը արտահայտվում է ածականով, դերանունով, թվականով, դերբայով, գոյականով, դերբայական դարձվածով, կապային կառույցով:

² Ն. Պառնասյան, Շարահյուսական համանիշները ժամանակակից հայերենում, Եր., 1970, էջ 205:

³ И. Ковтунова, Современный русский язык: Порядок слов и актуальное членение предложения, М., 1976, стр. 79-94:

Որոշիչն ամենից առաջ արտահայտվում է ածականով: Որակական ածականով արտահայտված որոշիչը, եթե դրված է կա՛մ բաղդատական, կա՛մ գերադրական աստիճանով, խիստ ընդգծում է իր լրացյալի իմաստը՝ նպաստելով դրա վերաբերյալացմանը:

Օրինակ՝ Պոլիս երթալէն ի վեր անոր վրայ լուր բերած էին իրեն: Յետոյ ւաւելի գէշ բաներ ըսած էին փսփսալով (ՀՕԵ, 107)⁴: Այստեղ առաջին նախադասության վերաբերյալը լուր ուղիղ խնդիրն է, որը որևէ ընդգծում չունի, երկրորդում ոչ միայն ուղիղ խնդրի ստորոգյալին կից շարադասվելն է նպաստում ուղիղ խնդրի՝ տրամաբանական շեշտը կրելուն, այլև ածականի համեմատական աստիճանով արտահայտված ւաւելի գէշ որոշիչը, որն ընդգծում, սաստկացնում է լրացյալի իմաստը: Նույնն է նաև հետևյալ օրինակներում: *Տոպիճ իջաւ սրտին ւաւելի խորունկ տեղեր (ՀՕԵ, 99): Իմ մեծագոյն փափագն է ժամ առաջ հայ ընտանիքին մեկնումը տեսնել (ՄՊ, 33): Հոս հոնկէ ալ բարձր էր (ՀՄԵ, 84):*

Ինչպես կրկնավոր կազմություն ունեցող, այնպես էլ պարզ ածականները, որոնք առանիւն-առանձին կրկնվում են, ընդգծում են իրենց լրացյալի իմաստը, որը տվյալ դեպքում վերաբերյալն է:

Օրինակ՝ Ան կը տանի վարի լճակին շա տ-շա տ բան (ՀՕԵ, 285): Պարոն Բեռնար ամէն օր նորանոր ապսպրանքներ կրներ, օղի, քոնեաք, գինի, վիսկի (ՄՊ, 249): Այս Ատը Կիւզել աղան պզտիկ, շատ պզտիկ մարդ մ'է (ՀՄԵ, 42):

Ածականով արտահայտված որոշիչը կարող է գործածվել սաստկական բառերի, մակբայների հետ, որոնք, դրվելով ածականից առաջ, շեշտում են այն:

Օրինակ՝ Հոն պառկողները մինակ ճերմակ մագովներ չէին (ՀՕԵ, 119): Բայց արդէն տկար իր կազմը կը քայքայուէր (ՀՕԵ, 162): Ընդհակառակը, բոլորովին անբնական բան մըն էր (ՄՊ, 263):

Հեղինակը կարող է շեշտել ածականը պարզապես շեշտը դնելով որոշիչի վրա՝ ընդգծելով թե՛ լրացման, թե՛ լրացյալի իմաստը:

Օրինակ՝ Նոր տարուան հետ կը սկսին նոր հոգեր (ՄՊ, 128): Ինչ ցո՛ւրտ սարսուռ ունի այդ օրն իրեն համար (ՄՊ, 411): Հանճարե՛ղ խաղ է (ԼՇԵ, 387):

Խոսքում կարող են հարաբերական ու որակական ածականները ունենալ միևնույն լրացումը, այս դեպքում նախ դրվում է հարաբերականը,

⁴ Մեջբերումներին կից՝ փակագծերի մեջ, նշում ենք բնագրի համառոտագրությունը և համապատասխան էջը. ցանկը տալիս ենք վերջում:

հետո՝ որակականը, քանի որ «որակական ածականները հարաբերականներից առաջ դրվելով՝ կարող են վերաբերել նրանց»⁵: Թեև հնարավոր է, որ դրվի նախ՝ որակական, հետո՝ հարաբերական ածականը:

Օրինակ՝ Զարմանալի սուր յիշողութիւն ունի (ԼՇԵ, 58): Խոշոր քնկերական համայնք մը առի: Երկու եղբայրներն ալ հագած էին տեղական կտորէ հագուստ, ոտքերնուն չուշտ, գլուխներուն ձերմակ թուսական գլխարկ, մէջքերնուն դանակ եւ ուսերնուն հրացան (ԼՇԵ, 68):

Որոշիչը արտահայտվում է նաև դերանունով: Դերանունները, հանդես գալով որոշիչի գործառնությամբ, կատարում են երկակի դեր. մի կողմից իրենց բնորոշ իրադրական իմաստի շնորհիվ մատնանշում են արդեն խոսողին հայտնի առարկա՝ մատնանշելով ենթահիմքը, մյուս կողմից մատնանշում են բոլորովին անծանոթ առարկա՝ դառնալով վերաբերյալ կամ վերաբերյալի ցուցիչ:

Օրինակ՝ Ականջը դրաւ փողոցէն եկող ամէն մէկ աղմուկին (ՄՊ, 189): Ամէն հասակէ եւ ամէն դասէ մարդ կար անոնց մէջ (ՀՕԵ, 119): Ամէն օրուան նման՝ ամէն տարի ունի իր ցաւի բաժինը (ՄՊ, 128): Այլ քնչ յոյս ունիմ ես (ՊԴԵ, 129): Բոցը կլուսցնէր հիւղակը ամբողջ (ՀՕԵ, 276):

Որոշիչ գործառնությամբ հանդես եկող *ոչ մէկ, ոչ մի* (վերջինս շատ հազվադեպ է կիրառվում) ժխտական դերանունները իրենց բնորոշ ժխտման իմաստի շնորհիվ տրամաբանական շեշտը կրում են իրենց վրա՝ իրենց լրացյալին դարձնելով վերաբերյալ:

Օրինակ՝ Ոչ մէկ դիմագիծ կը շարժէր (ՄՊ, 234): Ոչ մէկ հպում, ոչ մէկ խօսք կըրնար կարմիրով գունաւորել անոր այտերը (ՄՊ, 252): Անիկայ ոչ մէկ յանցանք ունէր (ՄՊ, 263):

Ինչպես նկատվել է հայագիտության մեջ, եթե որոշյալն ունի թե՛ ցուցական, թե՛ որոշյալ դերանուն, ապա առաջ դրվում է ցուցականը, հետո՝ որոշյալը:

Օրինակ՝ Այս ամէնը նոր էին իրենց համար (ՏՉՎՍ, 56): Ընկերներուս ծաղրին չենթարկուելու համար այս բոլորը ի հարկէ ոչ ոքի չէի ըսեր (ԼՇԵ, 86): Այս բոլորը տղուն վրայ քաշող, փայլող ազդեցութիւն մը կընէր (ԼՇԵ, 143):

Նույն բառը կարող է ունենալ և՛ ածական, և՛ դերանուն որոշիչներ, որոնցից նախ դրվում է դերանունը, ապա՝ ածականը:

⁵ Խ. Բաղիկյան, Ժամանակակից հայերենի պարզ նախադասության շարադասությունը, Եր., 1976, էջ 147:

Օրինակ՝ Այսպէս աղուոր հիւրասենեակ ոչ մէկ տեղ կայ (ՄՊ,60): Փանջունի այսպէս սիրուն խօսքեր շատ ունէր (ԵՕԸԲՓ,20): Պզտիկ դրդում մը մտածումի ու յուզումի ի՛նչ ուժգին հեղեղներու դուռ կը բանայ (ՄՊ,317): Ինչ ցո՛ւրտ սարսուռ ունի այդ օրն իրեն համար (ՄՊ, 411): Վերը բերված օրինակներից առաջին երկուսում որոշիչները հանդես են եկել ենթահիմքի խմբում՝ դարձնելով այն արտահայտիչ, իսկ վերջին երկուսում ընդգծել են վերաբերյալը:

Դերանունը կարող է վերաբերյալը առանձնացնող դեր կատարել, երբ նույն դերանունը կրկնվում է՝ լրացնելով տարբեր բառերի:

Օրինակ՝ Միշտ նոյն խղճուկ գլխարկը կար վարպետին գլուխը եւ նոյն սրճագոյն զգեստը հայուհիին վրայ(ՄՊ,60): Մեքենական այս նոր դարին կախարդն է ան այս նոր աշխարհին մէջ(ՄՊ, 301):

Իբրև որոշիչ՝ կարող է հանդես գալ թվականը:

Օրինակ՝ Այսպէս, մէկ, երկու ժամեր կանցին (ՄՊ, 296): Երկու հակադիր սեռերու միջեւ գոյութիւն ունեցող պայքարն է ան (ՄՊ, 348): Ծննդավայրիս՝ Շապին Գարահիսարի մէջ մենք ունինք երկու տուն (ՄՊ, 381): Երկու հատին երդվեր եմ երկու հատ (ԼՇԵ,387):

Թվական որոշիչը ընդգծող նշանակություն ունի, երբ գործածվում է ամբողջ, մոտ, շուրջ, լման և նման բառերի հետ. ընդգծվում է հատկապես թվականի արտահայտած քանակը՝ դառնալով վերաբերյալ:

Օրինակ՝ Այս պատմութիւնը տւեւց ամբողջ տասնհինգ օր (ՄՊ,249): Քառասուն տարեկանի մօտ մարմնեղ ու պարարտ մսերով կին մըն էր (ԵՕԵ,17):

Ինչպես նկատվել է հայերենագիտության մեջ, թվականներից հազար, հազար ու մէկ և այլ ձևերը արտահայտում են ոչ թե որոշակի թվային քանակություն, այլ սաստկացման, չափազանցման իմաստ:

Օրինակ՝ Կեանքը հազարումէկ մանր-մունր բաներով կը դիմանայ(ՄՊ,263): Հազար կանաչի մէջէն զարունը ձայն կու տար (ՄՊ, 364): Տիգրան սիրտ չունէր անոնց հազար ու մէկ հարցմանց պատասխանելու (ԳԶԵ,576): Այն ատեն Երվանդին համար ալ սկսան այն հազար ծրագիրները (ԳԶԵ,258):

Եթե ունենք թվական և ածական որոշիչներ, նախ դրվում է թվականը, հետո՝ ածականը: Այս դեպքում չեզոք է նրանց շարադասությունը և որևէ լրացուցիչ, ընդգծող իմաստ չունեն, բայց երբ թվականը դրվում է ածականից հետո, այս դեպքում արդեն այն ընդգծվում է՝ ընդգծելով նաև իր լրացյալին:

Օրինակ՝ Երկու անգլի խոշոր ու լայնափոր նաւակներուն մէջ լեցունեցան գիւղացի ուխտաւորները (ԼՇԵ, 102): Եվ ճիշտ այդ վայրկեանին արեւը դիմացի Գեղարքունի լեռներու երկու սուր գագաթներուն մէջ մարը կը մտնէր (ԼՇԵ, 108):

Որոշիչը կարող է արտահայտվել գոյականով՝ թե՛ հատուկ, թե՛ հասարակ: Գոյականով արտահայտված որոշիչ վերաբերյալ Վ. Առաքելյանը գրում է. «Որոշիչ պաշտոնով կիրառվում են այն բոլոր հասարակ գոյականները, որոնք ունեն ցայտուն, առանձնապէս ընդգծվող, որակական յուրահատուկ մի այնպիսի հատկանիշ, որ իր կարևորությամբ ամբողջովին բնութագրում է որոշյալը և որի համեմատությամբ տվյալ գոյականի մյուս բոլոր հատկանիշները երկրորդական են: Երբ այդ ուժեղ հատկանիշը ի վիճակի է հանդես գալու տվյալ գոյականի փոխարեն, այն ժամանակ գոյականը դառնում է որոշիչ: Կատարվում է յուրահատուկ փոխաբերություն. առարկան արտահայտում է իր գլխավոր հատկանիշը և նմանեցվում է մի այլ առարկայի»⁶:

Օրինակ՝ Ակոբ աղբար գեղի մարդ է սակայն, հայ գեղի մարդ (ՄՊ, 301): Սասնոյ Պելաւ գլիւղէն՝ ութսունամյայ Յակոն կը քալէր Բելյուրի ամէնէն բանուկ պողոտաներէն մէկուն մայթէն (ՄՊ, 481):

Գոյականով արտահայտված որոշիչը կարող է դրվել ուղղական, բացառական, գործիական, սեռական հոլովներով:

Օրինակ՝ Յորենագոյն դէմքով, դէղնագոյն մագերով, նուրբ, երկայն աղջիկ մըն էր դարձած ան (ՆՄԵ, 91): Ու քիչ-քիչ իր մէջ կեանքի եկաւ հին օրերուն, երիտասարդ օրերուն տղան (ՇՕԵ, 103):

Որոշիչը կարող է արտահայտվել դերբայով ու դերբայական դարձվածներով. դերբայներից որոշիչ են դառնում անորոշի տրական հոլովաձևը, ապառնի, հարակատար ու ենթակայական դերբայները: Դերբայական դարձվածով արտահայտված որոշիչները որոշ հետաքրքրություն են ներկայացնում իրենց իսկ կառուցվածքի շնորհիվ: Դերբայական դարձվածը գտնվում է երկկողմ հարաբերության մեջ մի կողմից իր լրացյալի, իսկ մյուս կողմից իր բաղադրիչների նկատմամբ: Լինելով բայական բառակապակցության գլխավոր անդամը՝ բայը մի կողմից իր լրացումների համար կարող է հանդիսանալ նորի կողքը, իսկ մյուս կողմից դերբայը կախման մեջ է լինում իր լրացյալից: Սակայն, բոլոր

⁶ Վ. Առաքելյան, Հայերենի շարահյուսություն, հատոր I, Պարզ նախադասություն, Եր, 1958, էջ 237:

դեպքերում այն իր ծավալունության շնորհիվ արտասանվում է հատուկ հնչերանգով, այսինքն՝ կրում է ֆրազային շեշտ, որը միշտ չէ, որ համընկնում է տրամաբանական շեշտին:

Օրինակ՝ Երբեմն հրապարակէն կանցնէին կթուած, յոգնած, խաղողի ողկոյզներով ծանրաբեռնուած այգեկոյթքի կառքեր (ՄՊ,133): Եւրոպացիին չափահաս աշխարհ եկած մարդ է (ՄՊ,246): Գեղերուն մէջ քիչ բուսնող ծաղիկ մըն էր ան (ՀՕԵ,171): Բայց տանը մէջ ալ դիմացվելիք բան չէ (ԵՕԸԲՓ,20): Հալած, հատած տարիներուն կոշտովը ծածկուած աւել մըն ալ ինքը իրաւ, մեր Ակոբ աղբարը (ՄՊ,303): Աղուորը քսուելիք կողմ մը ամէնէն չունէր (ՀՄԵ,73):

Որոշիչը կարող է արտահայտվել նաև կապային կառույցով:

Օրինակ՝ Պապային գալը, ինքնին, աննման գանձ մը քլլալուն պէս բան մըն է իրեն համար(ՄՊ, 304): Շատ մը տուններու մէջ իր տիրուհիներուն նախանձը շարժելուն չափ ընդունելութիւն գտած էր առանց գանձատելու (ԳԶԵ,14):

Արևմտահայերենում որոշիչը կարող է հանդես գալ նաև հետադաս դիրքով: «Ետադաս որոշիչը, ձեռք բերելով որոշ անկախություն, օժտվում է իմաստային յուրահատուկ կշիռով: Ետադաս որոշիչներով հարուստ խոսքը ունենում է լրջություն ու վայելչություն»⁷: Հետադաս որոշիչները շրջունության շնորհիվ ձեռք են բերում արտահայտչականություն, որոշ անկախություն ու ընդգծվածություն: Ուսումնասիրության ընթացքում լեզվական փաստերի հիման վրա հանգել ենք այն եզրակացության, որ որոշիչը հետադաս դիրքում գրեթե միշտ վերաբերյալի խմբի անդամ է և ընդգծում է իր լրացյալին:

Օրինակ՝ Զվարթ, խնդացող տղա մըն է ան, բեղերը միշտ բերնին մէջ(ՀՕԵ,67): Անոր այս չոր բառերուն մէջ կըմբռնեմ ամբողջ պատմութիւն մը, սրտահոյզ եւ եղերական (ՄՊ, 296):

Երբեմն հեղինակը կիրառում է որևէ բառ, որն այդ ասույթի վերաբերյալն է, ապա նույն վերաբերյալը ավելի շեշտելու համար կիրառում է մի նոր ասույթում առանձին հետադաս որոշիչներով կամ միայն վերաբերյալի համար նոր որոշյներ է դնում՝ դրան տալով միակազմ նախադասության տեսք: Լեզվական այս հնարքը խոսքին տալիս է մեծ հուզականություն ու արտահայտչականություն:

⁷ Վ. Առաքելյան, նշվ. աշխ., էջ 472:

Օրինակ՝ Տիգրան ժպտեցաւ, բայց ինչ ժպիտ... երկչոտ, անհամարձակ, դողդոջ, գրեթէ ակամայ: Տկարին ժպիտը զօրաւարին առջեւ (ՄՊ, 235): Իսկ առաջ, ինչ աչքեր ունեցած էր Հայկ: Սէւ, խոշոր ու սրատես, վարվորուն ու անդիմադրելի (ՄՊ, 492): Անգամ մը երիտասարդ մը բանաստեղծի մը ձեռքը սեղմեցի ափիս մէջ: Տարօրինակ ձեռք մըն էր՝ գէշ ու խոնաւ ու կարծես թէ վախկոտ ու դողահար (ՄՊ, 117):

Հատկապէս հետադաս են կիրառվում գոյականի գործիական, բացառական հոլովով արտահայտված որոշիչները:

Օրինակ՝ Բարակ ու խոնջ ձեռքեր էին աստոնք, կապոյտ երակներով ու արդէն թառամելու վրայ (ՄՊ, 134): Գիշերային պահակը, գիրուկ փորով, ուռած աչքերով, հագալէն դուրս կելլէ գործարանէն (ՄՊ, 299): Երկաթուղիի ձախ կողմին կը տարածուէր լայնարձակ դաշտը, թանձր ու ծփուն մարգերով եւ փարթաւ բանջարանոցներով ու պտղաստաններով ծածկուած (ՄՊ, 413):

Հետադաս կարող են կիրառվել նաև դերբայական դարձվածով արտահայտված որոշիչները, որոնք ձեռք են բերում ավելի մեծ անկախություն, քան նախադաս դիրքում ունեին:

Օրինակ՝ Տարին չանցած պայթեցաւ մեծ Փոթորիկը, կրակով ու արիւնով շաղուած (ՄՊ, 315): Երկաթուղիի ձախ կողմին կը տարածուէր լայնարձակ դաշտը, թանձր ու ծփուն մարգերով եւ փարթաւ բանջարանոցներով ու պտղաստաններով ծածկուած (ՄՊ, 413):

Հետադաս կարող են կիրառվել նաև գանազան բառակապակցություններով ու կապային կառույցներով արտահայտված որոշիչները:

Օրինակ՝ Յաղթական կեցուածք մը առնելով, յիշեց պզտիկ դէպք մը, մէծ հետեւանքներով յղի (ՄՊ, 233): Մատին կարճահասակ, լայնալանջ, գիրուկ աղջիկ մըն էր երեսունի մօտ (ՄՊ, 252): Ուրեմն սխալ չէր գուշակութիւնս՝ իր ինքնութեան մասին (ՀՄԵ, 127): Իսկ մեզի ամէնէն մոտիկ եղող բնակարանը ուրիշ պզտիկ ամառանոց մըն է, մերինին պէս ձերմակ, մերինին պէս նոր ու մերինին պէս մէկուսի (ԼՇ, Ե, 37):

Բազմակի որոշիչները առավել ընդգծվում են, երբ կիրառվում են համադասական շաղկապների՝ մանավանդ կրկնադիրների հետ. վերջիններս առանձին-առանձին շեշտում, ընդգծում են դրանց իմաստը:

Օրինակ՝ Այս անմոռանալի հանդիպումէն յետոյ Ալին միշտ փնտրեց իր անձանօթ, բայց շատ սիրելի քոյրերը (ՄՊ, 274): Եւ այն ժամանակ դուն կըլլաս արժանի տէրը եւ այս սենեակին, եւ այս ամրոցին, եւ այս աշխարհին (ԼՇ, Ե, 392):

Հաճախ որոշիչը՝ թե՛ նախադաս, թե՛ հետադաս, առաջացնում է մտքի շփոթ և դժվար է լինում զանազանելը, թե այն գոյականակա՞ն, թե՞ բայական անդամի լրացում է՝:

Օրինակ՝ Ալ՝ յոզնած, քնկճուած՝ անոնց բթացած ուղեղը չէր աշխատեր (ՄՊ, 449): Երկրեն եկող բոլոր սասունցիները՝ գաղթական և տառապած՝ իրենց հանգիստը կը գրտնեն անոր տան մեջ(ՄՊ, 469): Ուխտաւորները քալելէն, ցատկելէն ու խմելէն յոզնած՝ խմբովին փռուեր էին իրենց խսիրներուն ու կարպետներուն վրայ ամենատարօրինակ դիրքերով (ԼՇԵ, 106):

Եթե դերբայական դարձվածից բացի կան այլ որոշիչներ, ապա դրանք դրվում են դերբայական դարձվածից հետո՝ նրան չվերագրվելու համար:

Օրինակ՝ *Գետնին վրայ ձգուած երկու շարք անկողիններու մէջ թեթև քայլերով պտտեցայ՝ քանի մը վերմակներ ուղղելով (ՏԶՎ, 51):*

Օգտագործված գրականություն

1. Աբեղյան Մ., Հայոց լեզվի տեսություն, Եր., 1965:
2. Աբրահամյան Ս. Գ., Պառնասյան Ն. Ա., Օհանյան Հ. Ս., Բաղիկյան Խ.Գ., Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 3, Շարահյուսություն, Եր., 1976:
3. Առաքելյան Վ., Հայերենի շարահյուսություն, հ. I, Պարզ նախադասություն, Եր, 1958
4. Ավետիսյան Յու., Արևմտահայերենի և արևմտահայերենի գուգադրական քերականություն, Եր., 2007:
5. Բաղիկյան Խ., Ժամանակակից հայերենի պարզ նախադասության շարահյուսությունը,
6. Եր., 1976:
7. Պառնասյան Ն., Շարահյուսական համանիշները ժամանակակից հայերենում, Եր., 1970, էջ 205:
8. Ա. Սարգսյան, Արևելահայ և արևմտահայ գրական լեզուներ, Եր., 1985:

⁸ Վ. Քոսյան, Ժամանակակից հայերենի նախադասության վերլուծության հարցեր, Եր., 1976, էջ՝ 163:

9. Քոսյան Վ., Ակտուալ անդամատուրը և շարադասությունը ժամանակակից հայերենում, Եր., 1990:
10. Քոսյան Վ., Ժամանակակից հայերենի նախադասության վերլուծության հարցեր, Եր., 1976:
11. Ковтунова И., Современный русский язык: Порядок слов и актуальное членение предложения, М., 1976:
12. В.Матеиус, О так называемом актуальном членении предложения, ПЛК, М., 1967.
13. Л. Теньер, Основы структурного синтаксиса, М., 1988, с.33-34.

Համառոտագրություններ

ԳԶԵ - Գրիգոր Զոհրապ, Երկեր, Երևան, 1989:
 ԵՕԵ – Երվանդ Օսյան, Երկեր, Երևան, 1978:
 ԵՕԸԲՓ – Երվանդ Օսյան, Ընկեր Բ. Փանջունի, Երևան, 1989:
 ԼՇԵ - Լևոն Շանթ, Երկեր, Երևան 1968:
 ԾԵ – Ծերենց, Երկեր, 1983:
 ՀՀԼՍ - Համաստեղ, Հայաստանի լեռներու սրնգահարը, Երևան, 1989:
 ՀՊԵ – Հակոբ Պարոնյան, Երկեր, Երևան, 1969:
 ՀՕԵ – Հակոբ Օջական, Երկեր, Երևան, 1979:
 ՀՄԵ - Հակոբ Մնձուրի, Երկեր, Երևան, 1986:
 ՇՇՆԱԵ – Շահան Շահնուր, Նահանջ առանց երգի, Երևան, 1994
 ՊԴԵ – Պետրոս Դուրյան, Երկեր, Երևան, 1981:
 ՍՊ – Սփյուռքահայ պատմվածք, Երևան, 1989:
 ՏԿՎԱ – Տիգրան Կամսարական, Վարժապետին աղջիկը, Երևան, 1956:
 ՏՉՎ – Տիգրան Չոկյուրյան, Վանքը, Երևան, 1962:

Ամփոփում

Այսպիսով՝ արևմտահայերենում որոշիչը արտահայտվում է գոյական, ածական, թվական խոսքի մասերով, ինչպես նաև դերբայներով ու դերբայական դարձվածներով, կապային կառույցներով ու զանազան բառակապակցություններով, որոնք կարող են հանդես գալ թե՛ նախադաս և թե՛ հետադաս դիրքերում:

Առկայական տրոհման տեսանկյունով որոշիչների շարադասության դիտարկումը մեզ բերում է այն եզրակացության, որ դրանք ունեն իրենց լրացյալն հաղորդակցորեն ընդգծող առանձնահատկություն: Սակայն,

որքան էլ իմաստով ընդգծված լինեն, իբրև վերաբերյալ՝ դրանք առանձին հանդես գալ չեն կարող: Ուժեղ շեշտվող որոշիչներին առավել հաստուկ է հանդես գալ վերաբերյալի խմբում: Մյուս դեպքերում որոշիչները մըտնում են ենթահիմքի խմբի մեջ: Այս դեպքում այն կարող է իր յուրահաստուկ իմաստով ընդծել ենթահիմքը՝ այն դարձնելով արտահայտիչ ենթահիմք:

Резюме

Синтаксис определения в западноармянском языке – Таким образом, определение в западноармянском языке выражается следующими частями речи: именами существительными, прилагательными, числительными, а также причастием (деепричастием) и причастными (деепричастными) оборотами, связующими структурами и разными словосочетаниями, которые могут выступать как в препозиции, так и постпозиции.

С точки зрения актуального членения рассмотрение синтаксиса определений приводит нас к тому заключению, что они обладают особенностью, коммуникативно подчеркивающей их ремю. Однако как бы они ни выделялись семантически в качестве ремы, они не могут выступать отдельно. Определениям, стоящим под сильным ударением, более присуще выступать в группе рем. В других случаях определение входит в тематическую группу. В этом случае оно может в своей особой семантике подчеркнуть тематическую основу, наделив ее большей выразительностью.

Annotation

Definition syntax in the West Armenian – Thus, definition in the West Armenian may be expressed by the following parts of speech: noun, adjective, numeral, as well as participle (adverbial participle) and participle (adverbial) clauses, linking structures and various word combinations which can act both in preposition and postposition.

In terms of functional sentence perspective on consideration of definition syntax we come to a conclusion that they have a feature which communicatively underlines their comment. However, no matter how they are marked out semantically as comments they can't act separately. More emphasized definitions are inclined to act in the group of comments. In other cases definition is included into the topic group. In that case it may underline the topic ground in its special semantics providing it with more expressiveness.